

Tuncel, M. ve Senemoğlu, N. (2018). Türkiye ve Almanya’da sokak çocuklarına uygulanan eğitim programlarının karşılaştırılması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 543-568.

Geliş Tarihi: 03/08/2017

Kabul Tarihi: 12/12/2017

TÜRKİYE VE ALMANYA’DA SOKAK ÇOCUKLARINA UYGULANAN EĞİTİM PROGRAMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI *

Meriç TUNCEL**
Nuray SENEMOĞLU***

ÖZET

Türkiye ve Almanya’da sokak çocuklarına uygulanan eğitim programlarının hedef boyutunu karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaç edinen bu çalışmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan kurum ve kurum elemanları, tipik durum örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Kurum elemanlarının görüşleri yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi, kurumun uyguladığı eğitim programlarının hedefleri ise doküman analizi kullanılarak araştırma verilerine ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; hizmet verilecek alanlara kabul edilecek çocukların sahip oldukları özellikler ile ilgili Türkiye’de genel ifadeler kullanılırken, Almanya’da bu özelliklerin çeşitli problem alanlarıyla özdeşleştirilerek daha spesifik hale getirildiği görülmektedir. Almanya’da bilişsel, duyuşsal ve devinişsel alanda hedef ifadelerinin belirlendiği, özellikle duyuşsal alana ağırlık verildiği; Türkiye’de ise ana hatlarıyla hedef ifadelerinin yer aldığı, dolayısıyla yeterince ayrıntıya inilemediği söylenebilir. Almanya’da güç koşullarda yaşayan çocuklara barınma, eğitim ve rehabilitasyon hizmeti veren kurumların uzak hedeflerini işaret eden ve onların bu faaliyetlerini destekleyen hukuki dayanaklar bulunmakta, Türkiye’de ise bu konudaki pek çok alanda net ifadeler bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sokak çocukları, sokak çocuklarının eğitimi, sokak çocuklarına uygulanan eğitim programları

COMPARISON OF THE CURRICULUM IMPLEMENTED FOR THE STREET CHILDREN IN TURKEY AND GERMANY

ABSTRACT

Qualitative research design has been used in this study which aims to compare the target dimension of education programs applied to street children in Turkey and Germany comparatively. The members of the institution and institution that made up the study group were selected by typical case sampling method. For the research data the views of the staff of the institution were reached through the semi-structured interview method and the targets of the training programs applied by the institution were reached by using the document analysis. According to the results of the research; these investigations have been done to determine behaviour changes toward the purpose of curriculum applied to the street children in Turkey and Germany. In Turkey, while general expressions are used about the children who are excepted for the places where serves are given, it is seen that those characteristics are getting more specific and are related to some areas with individual problems in Germany. The behavioral objectives in the area of cognitive, affective and psychomotor domains are identified in Germany, especially in the affective domain. In Turkey, objectives are defined in general, but they aren’t defined behaviorally in detail. Although there are some regulations supporting aims and activities of organizations serving sheltering, education and rehabilitation for children who are living under difficult conditions in Germany, there are no clear expressions concerning about above subjects in Turkey.

Key Words: Street children, education of street children, curriculum which are applied to the street children

* Birinci yazarın Temmuz 2003’te sunulan doktora tezinin bir kısmından üretilmiştir.

** AİBÜ, Eğitim Fak., Eğitim Bil. Böl., Eğitim Prg. ve Öğretim ABD, tuncel_m@ibu.edu.tr

*** HÜ, Eğitim Fak., Eğitim Bil. Böl., Eğitim Prg. ve Öğretim ABD, n.senem@hacettep.edu.tr

1.GİRİŞ

Kırsal kesimden büyük kente doğru hızlanarak süren göç ve sağlıksız kentleşme en çok çocukları etkilemekte, büyük kentlerin daha çok varoşlarına yerleşmek zorunda kalan yoksul ailelerin çocukları kendilerini aniden o çok arzuladıkları kent yaşamının dışına itilmiş bulmakta ve böylece de ilk ve büyük hüsrانlarını yaşamaktadırlar. Büyük kentlerin varoşlarındaki yetersizlikler çocuklara sunulan olanakları da azaltmakta aksine, aile çocuğa bakmakla yükümlü olduğu halde onların aile bütçesine katkı sağlaması gerektiği beklentisi içine girmektedir. Dolayısıyla kent sokakları özellikle varoşlarda yaşayan pek çok çocuğun aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla iş yaptığı çalışma alanları haline gelmektedir. Küçük yaşlarda sokaklarda çalışarak kısa ve kolay yoldan hızlı para kazanan ve sokağın göreceli özgürlüğünü tanıyan bu çocuklar bir süre sonra - bazı geceler aileleri ile birlikte kalsalar da- sokakta yaşamaya aday kişiler olmaktadır.

Başka bir ifade ile sokak çocuğu olgusunu ortaya çıkaran nedenler; çarpık ve hızlı kentleşme, aşırı yoksulluk, anne ve babaların eğitim düzeyinin düşük olması, kentle aile bireyleri arasındaki bağların, geleneksel dayanışmanın zayıflaması, kimlik karmaşası, kimlik arayışı, aile gelirlerinin az ya da yetersiz olması, dışlanmışlık, kimsesizlik, sevgisizlik, denetimsizlik, aile içi şiddet, aile parçalanması, suçluluk, terk edilme, sokağın göreceli özgür ortamının çekiciliği, çocukların faal iş gücü olarak kabul edilmesi ve bu nedenle de çocukların erken yaşta çalışma zorunluluğunda kalması, kayıt dışı sektörde ve ucuz iş gücü olarak kullanılmaları, eğitim kalitesinin düşüklüğü, okul hayatı boyunca yeterince desteklenmemeleri, okul başarısızlığı, okuldan artan zamanlarda yarım gün çalışarak aileye katkı zorunluluğu, para kazanmanın ve sokağın çekiciliği; resmi olmayan beraberlik, çok eşlilik, sık eş değiştirme gibi durumlardan çocukların olumsuz etkilenmeleri, çocuğun yasalar karşısında yoksun kalması (nüfus cüzdanı, miras vb.), birçok toplumsal faktörün birbirinin içine girmesi ve birbirini yaratmasının yanı sıra sorunun birçok sektörü ilgilendirmesine karşın sektörler arası işbirliğinin az ya da hiç olmaması, herhangi bir şekilde sokakla tanışan çocuğun kendisini yetişkin gibi hissetmesine karşın çocuk dünyasında yetişkin, yetişkinlerin dünyasında ise çocuk olmasının zorluklarını yaşaması olarak sıralanabilir (Altunbaş, 2000, s.10).

Atauz (1998), toplumun kanayan yarası haline gelen sokak çocukları için acilen önlem alınması gerektiğini, aksi takdirde bu sorunun ileride yol açabileceği büyük sorunların önlenemeyeceğini, ayrıca genellikle büyük kentlerin karşı karşıya kaldığı bir sorun gibi algılanan sokak çocukları konusunun, artık yoğun göç alan illerde de görülmeye başladığını vurgulamaktadır. Ersevîm (1998) de ekonomik, siyasî ve sosyal istikrarın mutlaka sağlanması gerektiğini, aksi takdirde bu uğurda harcanan millî servetin boşa gideceğini kaydetmektedir.

Konanc ve arkadaşları, araştırma bulgularına dayanarak “sokaktaki çocuklar”ı aşağıdaki gruplara ayırmaktadırlar (FES, 1992, ss:14-15):

- 1- Ailesi ile birlikte yaşayan, aile içi etkileşimin ve iletişimin iyi olduğu ailelerden gelen, yalnızca tatillerde ve/veya hafta sonu çalışıp, okula devam eden çocuklar,
- 2- Ailesi ile birlikte yaşayan, aile içi etkileşimde ve iletişimde bazı sorunları olan, okula devam ederken çalışmak zorunda kalan çocuklar,
- 3- Ailesi ile birlikte yaşayan, okula hiç devam etmemiş veya okulu bırakmış olan ve sürekli çalışan çocuklar,

- 4- Ailesi ile birlikte yaşayan, aile içi etkileşimde ve iletişimde bazı sorunları olan, çevresinde alkol ve/veya uyuşturucu kullanan veya suç işleyen kişiler bulunan, kendisi de alkol, uyuşturucu veya sigara kullanma, evden kaçma gibi uyumsuz davranışlar gösteren veya ara sıra suç işleyen, ancak çoğu zaman sokakta çalışan çocuklar,
- 5- Ara sıra çalışan, ancak yaşam biçimi olarak hırsızlık, yankesicilik, dilencilik vb. yapmayı benimsemiş, ailesi ile birlikte yaşayan (aynı değer ve davranış biçimlerini benimsemiş ailelerden gelen), çoğu okula hiç gitmemiş çocuklar,
- 6- Ailesi ile birlikte yaşamayan, çalışmak için kente gelmiş (devamlı veya geçici olarak), okulu terk etmiş, sürekli çalışan çocuklar,
- 7- Ailesi tarafından terkedilmiş veya ailesini kendisi terk etmiş olan, sokakta yaşayan, çoğu zaman suç işleyen veya uyumsuz davranışlar gösteren, zaman zaman çalışan çocuklar.

UNICEF de sokak çocukları ile ilgili şöyle bir sınıflama yapmaktadır: 1. “Sokak çocuğu olmaya aday olanlar”, aileleriyle oturan ve sokakta çalışan çocuklar, 2. Aile desteği yetersiz ve/veya süreksizlik gösterenler, “sokaktaki çocuklar”. 3. Aile desteğinden hemen hemen bütünüyle yoksun olanlar, “sokak/sokağın çocukları” (UNICEF, 1998b, s.10).

Ennew (1998, s.13)'e göre sokak çocukları geceyi sokakta herhangi bir yerde geçirirler; geç saatlere kadar uyumazlar; az uyurlar; sokaktan geçen insanlar tarafından terkedilmiş, evsiz, serseri, hırsız ya da çocuk suçlu olarak kabul edilirler; oysa her biri kişisel bir geçmişi, sorunları, ihtiyaçları ve umutları olan bir bireydir. “Sokak Çocukları ve Gençleri İçin Sivil Toplum Örgütlerarası Program”ı (Inter-NGO Programme for Street Children and Street Youth), sokak çocuğunu, ‘gerçek evleri ailelerinin yanı olmaktan çok sokak olan, sorumlu yetişkinlerden herhangi bir koruma, denetleme ve yönlendirme almayan çocuk’ olarak tanımlamıştır (Ennew, 1998, s.15). Ayrıca Glausser ‘sokak çocukları’ını, “sokakla özel bir ilişkisi olan bir grup çocuk için kullanılacak geniş kapsamlı bir terim” olarak düşünmektedir (Ennew, 1998, s.17).

Avrupa Konseyi Sokak Çocukları Çalışma Grubu tarafından benimsenmiş olan sokak çocukları tanımı şöyledir: “18 yaşın altında bulunan, uzun ya da kısa süredir sokak ortamında yaşayan çocuklar sokak çocuğu olarak tanımlanabilir. Bu çocuklar oradan oraya başıboş dolaşır dururlar, kendi arkadaş grupları arasında ve sokakta ilişkilerini sürdürürler. Resmi olarak, ana-babalarının yaşadıkları evi ya da bir sosyal refah kurumunu adres gösteren bu çocukların; ana-babaları, öğretmenleri, sosyal hizmet uzmanları gibi kendilerine karşı sorumlu bulunan yetişkinlerle ya çok az ya da hiç ilişkileri yoktur” (Uluğtekin, 1997, s.5; Council of Europe, 1994, s.23).

Avrupa Sokak Çocukları İlişki Ağı Tüzük Toplantısı; 1997’de sokak çocuklarını, “normalde 18 yaşın altında olup, sokaklarda ihmal ve istismar gibi zor koşullarda yaşayan, çalışan ve bu yüzden özel koruma ve yardım gerektiren çocuklardır” (Atauz, 1997, ss:8-9) şeklinde tanımlamıştır.

Ersevim (1998), sokak çocuğunun tanımını dünya literatürüne göre “Sadece bakıma muhtaç, tiner kullanan, sokağa düşmüş çocuklar değil, aynı zamanda küçük yaşta ailesi tarafından sokak satıcılığı yaptırılan çocuklar da sokak çocuğu tanımına dâhildir. Çünkü bu çocukların sokağa sağladıkları uyumla, sokağı yaşam tarzı olarak seçmede ortak özellikleri bulunmaktadır.” şeklinde yapmaktadır.

Sokak çocukları, 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nda "Korunmaya Muhtaç Çocuklar" kapsamında ele alınmaktadır. Kanunun korunmaya muhtaç çocuk kapsamında; anne veya babası tarafından ihmal edilip, fuhuş, dilencilik, alkolü veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuklar kapsamında sokak çocukları da yer almaktadır (SHÇEK Kanunu, 1983, Madde 3).

Sokak çocuğu kavramının yanında bir de sokakta çalışan çocuk (sokaktaki çocuk) kavramı vardır. Sokakta çalışan çocuklar, ailesinin geçimine katkıda bulunmak ya da okul harçlıklarını karşılamak gibi amaçlar ile günün bir bölümünü sokakta geçiren çocuklardır. Sokakta çalışan çocukların aileleri ile bağları sürmekte, günün sonunda evlerine dönmektedirler. Bu çocuklardan bazıları aynı zamanda okula devam etmekte ve okul sonrası çalışmakta, dolayısı ile okul başarılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Okul başarısındaki düşüş ise zamanla çocuğun tamamen okuldan kopup tam gün sokakta çalışan çocuk grubuna katılmalarına neden olmaktadır (Altunbaş, 2000, ss:10-11; <http://www.umutcocuklari.org.tr/NewFiles/ana.html>). Başka bir ifade ile sokak çocukları ile sokakta marjinal işler yapan çocukların birbirinden farklı özelliklere sahip olduklarını, ancak sokaklarda marjinal işlerde çalışan çocukların zamanla ailelerinden koparak, sokak çocuğu kimliğine bürünebildikleri de bir gerçektir.

Bütün bu tanımlamalara göre, her ne kadar aralarında farklılıklar olsa da her üç gruba giren çocukların önemli bir ortak yönü vardır. O da güç koşullarda yaşamak zorunda kalmalarıdır. Bu ortak özellik temel alınırsa onlara "güç koşullarda yaşayan çocuklar" demek daha uygun olacaktır.

Sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocuklar, kısaca güç koşullarda yaşayan çocuklar gerek ulusal gerekse uluslararası alanda kabul edilmiş birtakım haklara sahiptir. Her ülke, farklı boyutlarda karşılaştığı güç koşullarda yaşayan çocuklar sorununa çözüm/çözümler üretmeye çalışırken bu hakları da maksimum düzeyde işletmeye gayret etmektedir. Türkiye'nin konuya ilişkin ulusal bazda yürürlükte olan haklar ile uluslararası alanda kabul ederek iç hukuk haline getirdiği birtakım anlaşmalar vardır (Hohnholz, 1991, s.22, Karakütük, 1986, s.2, Altunbaş, 2000, ss:38-40).

Güç koşullarda yaşayan çocuklar konusunda en geniş katılımlı, en kapsamlı ve ülkelerin büyük çoğunluğunda yürürlükte olan belge UNICEF tarafından hazırlanan ve 20.11.1989'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilen, 02.09.1990'da da uluslararası hukuk kapsamında yürürlüğe giren "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme"dir. Türkiye bu sözleşmeyi 14.09.1990'da imzalamış, 09.12.1994'te de TBMM'de onaylayarak, Anayasanın 90. maddesi uyarınca iç hukuk kuralı haline getirmiştir. (UNICEF, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı, 1998a).

Güç koşullarda yaşayan çocuklar sorunu bugün az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin değil, bütün dünyada şu ya da bu şekilde kendini hissettiren, sadece boyutları farklılık gösteren bir sorundur. Bu sorun hem çocukların hem de onların içinde buldukları toplumun fiziksel, biyolojik, psikolojik ve sosyo-ekonomik şartları ile iç içe geçmiş durumdadır.

Sokak çocukları ile ilgili yapılan alan araştırmaları, çocukların niçin çalışmak zorunda kaldıkları, okula devam etmek ve diğer işler için ne ölçüde zaman bulabildikleri gibi konularda da bazı ilginç göstergeler ortaya çıkarmaktadır. Çalışmak ve okula gitmek, her durumda birbirini dışlamamaktadır. Asıl önemli olan etmen, sözü edilen farklı

etkinliklerin hangi koşullarda yürütüldükleridir. Nitekim çocukların kendi yaşlıları ve yetişkinlerle belirli bir çalışma içinde olmaları, kendilerine, toplumla bütünleşme imkânları ve kendi değerlerinin bilincine varma şansı tanıyabilir. Bu arada, eğitim imkânlarını elden kaçırmamaları da önem taşımaktadır (Atauz, 1990, s.3).

Sokak çocuklarının da içinde bulunduğu güç koşullarda yaşayan çocukların eğitimleri için tüm dünyada çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Bunların bir kısmı uluslararası örgütlerin yardımıyla, bir kısmı sivil toplum örgütlerinin girişimleriyle, bir kısmı da devlet-devlet dışı organizasyonların işbirliği ile gerçekleştirilmektedir.

Aileleriyle birlikte olan ya da büsbütün “başboş” sokak çocukları ile “çalışan” çocuklar, eğitime yönelik bir istek ve eğilim göstermektedirler. Ancak, bunun için uygun imkânlarla ve programlarla her zaman ulaşamamaktadırlar. Ulaştıklarında ise, bu kez okul saatleri ciddi bir engel oluşturmaktadır. Güç koşullarda yaşayan çocukların eğitim ve rehabilitasyonlarına yönelik programların hedeflerinden öğretim mekânı ve alanına, seçilecek yöntemlerden değerlendirmeye kadar yapılacak tüm etkinliklerin bu çocukların ilgilerine, ihtiyaçlarına, temel özelliklerine vb. uygun olmalıdır.

Güç koşullarda yaşayan çocuklara, tehlikelerden uzak, olumlu bir yaşam sunmak, sağlıklı bir toplumun oluşturulmasında çok önemlidir. Zira bugünün küçüklü yarının yetişkinlerini, dolayısıyla yarının toplumunu oluşturacaktır. Çocukların, yetişkinlerin düşünce motifi ile düşünmedikleri, bu yeteneği zaman içinde edindikleri bilimsel bir gerçektir. Sokakta yaşayan çocukların bu olumsuz ortamdan uzaklaştırılması için en uygun yol, bu çocukların zamanlarının büyük bir çoğunluğunu geçirecekleri bir eğitim ortamı oluşturmaktır.

Toplum içerisinde önemli bir kesimi oluşturan ve ülkenin gelişerek dünya ülkeleri arasında kendisine önemli bir yer edinebilmesi için bütün bireylerinin eğitilmesi, önemli bir önkoşuldur. Kalkınmanın gerçekleşmesi toplumu oluşturan bütün bireylerin bilinçli birer üretici ve tüketici olabilmelerini içerir. Bunu da yine eğitim sağlar, özellikle son yıllarda dikkatleri üzerine çeken ve atıl durumda bulunan sokak çocukları, hem eğitimden yoksun bulunarak kalkınmayı destekleyici üretici kimlikten uzak kalmakta hem de gelişmekte olan bir ülkenin gelecekte karşılaşılabileceği önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de de bu sorun gündemde olup, çözüm beklemektedir. Dolayısıyla bu süreci daha önce yaşamış ve ortaya koyduğu çözümler ile sokağın dışında alternatif yaşam alanları oluşturabilmiş Almanya örneği incelenerek, Türkiye’deki farklılıklar ve bu farklılıkları gidermek için kullanılabilecek uygun fırsat ve imkânları belirlemek amacıyla bu araştırmaya gerek duyulmuştur.

Sokak çocuklarını konu edinen pek çok yerli ve yabancı araştırma yapılmıştır. Bunlardan bazılarını şöyle sıralamak mümkündür: Senemoğlu (2001), Acar (2000), Gövercin (2000), Küçükturan ve Gözün (2000), Sağır (1999), Oto (1999), Yılmaz (1999), Atauz (1998), Dikmen (1998), Mengi (1998), Yılmaz (1998), Atauz (1997), İlik, Türkmen ve Geter (1994), İlik ve Türkmen (1994), Küntay (1993), Atauz (1990), Konanç ve diğerleri (FES, 1992)... Asya Gelişme Bankası (ADB, 2000), Swart ve Williams (akt. Ennew, 1998), Fenton (1997), Salazar (1995), Sokak Çocukları Konsorsiyumu (1993), Blanc (1992), Okebukola (tarihsiz)...

Yukarıda verilen yurt içi ve yurt dışı araştırma sonuçlarına göre, çocukların sokağa inme nedenlerinin (bu nedenler farklı da olsa) altında yatan ana etmen hem ebeveynlerin hem de çocukların eğitimsizlikleridir. Toplumsal kalkınma amaçlarına varılamamasının en

önemli nedeni değişme ve gelişmede başrolü oynayan insan faktörüne gereken önemin verilmemesidir. Kalkınmanın esas itibarıyla iyi eğitilmiş nitelikli insan gücüne bağlı bulunduğu unutulmamalıdır. İkinci olarak da, istendik niteliklerle donanık insanın eğitimle yetiştirilebileceği ve bu işleviyle eğitimin, kalkınma girişimlerinin ön koşulu olduğu gözden kaçırılmaktadır. Bir toplum istendik özelliklerle donanık bireylere sahip olduğu oranda istendik toplum olma niteliğini kazanır ve bu niteliğini sürdürür (Bilen, 1999, ss:4-5). Bugün gelişen insan hakları ve sosyal haklar söylemlerine karşın dünya üzerinde milyonlarca çocuk güç koşullar altında çalışmak ve yaşamak zorunda kalmaktadır. Türkiye’de sokak çocuklarının topluma yeniden kazandırılmaları amacıyla eğitim ile ilgili teori ve uygulamada var olan durumun ortaya konması, süreçten daha önce geçerek belirli bir düzeye gelmiş Avrupa Birliği ülkelerinden biri olan Almanya’da konuya ilişkin yapılan çalışmalarla karşılaştırılarak aradaki farklılıklardan yararlanarak bu çocukların yeteneklerini özgürce geliştirebilecekleri olanaklar ve gerekli ortamların yaratılmasında yardımcı olabileceği görüşü bu araştırmayı gerekli kılmıştır.

Bu araştırmanın amacı; Türkiye’deki sokak çocuklarının durumunu yasal boyuttan başlayarak eğitim çalışmaları kapsamında yer alan etkinliklere kadar irdelemek, eğitim programları ile ilgili dokümanlar yardımıyla program geliştirme çalışmaları için önerilerde bulunmaktır. Bunu yaparken de bu sürece daha önceden girmiş, önemli aşamalardan geçerek belirli bir düzeye gelmiş Avrupa Birliği üyesi ülkelerden biri olan Almanya’nın sokak çocuklarına sunduğu eğitim olanakları Türkiye ile karşılaştırılmış, farklılıklardan hareketle öneriler geliştirilmiştir. Bu genel amacın gerçekleştirilmesi için karşılaştırma sonuçlarına dayanarak “Türkiye ve Almanya’da sokak çocuklarına uygulanan eğitim programlarının hedefleri nelerdir?” sorusuna yanıt aranmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Program geliştirme hedef boyutu açısından Türkiye ve Almanya’da, sokak çocuklarına barınma, eğitim ve rehabilitasyon hizmeti veren kurumlarda uygulanan eğitim programlarını değerlendirmek bu araştırmanın amacıdır. Araştırma, betimsel bir araştırma yöntemi ile yapılmıştır. Araştırmada, niteliksel veri toplama tekniklerinden olan görüşme ve doküman analizi kullanılmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırma, Türkiye ve Almanya’da sokak çocuklarına hizmet veren kamu ve özel sektörde bulunan kurum ve kuruluşları kapsamaktadır. Araştırmada, amaçlı (kasıtlı) örnekleme yöntemi yolu ile kamuda ve özel sektörde bulunan kurum ve kuruluşlar “tipik durum örnekleme yöntemi” ile seçilmiştir.

Eğer araştırmacı yeni bir uygulamayı veya bir yeniliği tanıtmak istiyorsa bu uygulamanın yapıldığı veya yeniliğin olduğu bir dizi durum arasından, en tipik bir veya birkaç tanesini saptayarak bunları çalışabilir. Tipik durumların seçiminde genellikle bu konuda bilgi sahibi bireyler veya kurumlar, bu konularda hazırlanmış çeşitli veri tabanları veya araştırma sonuçları yardımcı olabilir. Bu araştırmada bilgi sahibi kurumlar olarak sokak çocuklarına barınma, eğitim ve rehabilitasyon hizmeti veren kamu ve özel kurumlar ve bireyler olarak da bu kurumlarda görev yapan yönetici, öğretmen, diğer uzman personel seçilmiştir. Burada amaç yine tipik durumları seçerek evrene genelleme yapmak değildir.

Amaç, ortalama durumları çalışarak belirli bir alan hakkında fikir sahibi olmak veya bu alan, konu, uygulama ve yenilik konusunda yeterli bilgi sahibi olmayanları bilgilendirmektir.

Nitel araştırmada örneklem seçimi, araştırma probleminin özelliği ve araştırmanın sahip olduğu kaynaklarla yakından ilişkilidir. Sayılan bu gerekçeler doğrultusunda, “tipik durum örnekleme yöntemi” kullanılarak araştırmanın Türkiye kapsamında yer alan Ankara, İstanbul ve İzmir’de sokak çocuklarına eğitim hizmeti veren kurumlarda görevli kişilerle yapılan görüşmeler sonucunda ilgili dokümanlar toplanmıştır. Almanya’da ise Aşağı Saksonya Eyaletinin başkenti olan Hannover’da Jugendamt’ta “Sokak Çocukları” (strassenkinder) bölümünde görev yapan elemanlarla ilgili dokümanları derlemek amacıyla görüşülmüştür.

Araştırmanın Türkiye’deki ayağında sokak çocuklarına barınma, eğitim ve rehabilitasyon hizmeti veren kurumlarda görüşme yapılan elemanlara ilişkin örneklem; beş kurumdan, toplam 16 kurum elemanından oluşmuştur.

Araştırma kapsamında yer alan kurum isimleri ve kurum elemanlarının görüşleri, kod isimler kullanılarak belirtilmiştir. Araştırma kapsamında yer alan kurumlar A, B, C, D, E kurumları olarak karışık bir şekilde kodlanmıştır. Kurumlar, harflerle herhangi bir sıralama yapılmadan karışık olarak adlandırılmıştır. Bu kodlama, yalnızca araştırmacı tarafından bilinmektedir. Bu, nitel araştırma etiğinin bir gereği olarak alınan önlemdir.

Çalışma grubu, toplam yedi bay-sekiz bayan elemandan oluşmaktadır. A kurumundaki öğretmenlerin ikisi ve D kurumundaki halkla ilişkiler uzmanı, bir kamu kurumundan emekli olduktan sonra adı geçen kurumlardaki görevlerini gönüllü olarak üstlenmiştir. B kurumundaki öğretmen ve sosyal hizmet uzmanı ile D kurumundaki muhasebecinin ilk görev yerleri bu kurumlardır. Diğer kurumlarda hizmet veren yönetici, öğretmen ve uzman personel ise 5-15 yıl arası diğer kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapmışlardır. Dolayısıyla ilk görev yerleri sokak çocuklarına barınma, eğitim ve rehabilitasyon hizmeti veren kurumlar olan çalışanlar dışındaki tüm elemanlar, daha önce çeşitli sivil toplum örgütleri ile kamu ve özel sektördeki kurum ve kuruluşlarda görev yapmışlardır.

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama aracı olarak görüşme ve doküman inceleme yöntemleri kullanılmıştır. Veri toplama araçları geliştirildikten sonra araştırmacı tarafından veriler toplanmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin içeriğine uygun olarak tüm görüşmelerde kullanılmak üzere bir dizi soru hazırlanmıştır. Kendileriyle görüşülen kişilerin hepsine sorular aynı sırayla sorulmuş; ancak, kendisiyle görüşülen kişinin görüşme sırasında soruları istediği genişlikte yanıtlamasına izin verilmiştir. Bu araştırmada Türkiye’de sokak çocuklarına eğitim hizmeti veren kurumda, görüşmecilerin isteği üzerine, grup görüşmesi yapılmıştır.

Araştırma verileri; önce Almanya’nın Hannover Eyaleti ile başlayıp daha sonra sıra ile İzmir, Ankara ve İstanbul’daki kurum ve kurum elemanları ile sona ermiştir.

Araştırma kapsamında yer alan tüm kurum elemanlarıyla yapılan görüşmeler teybe kaydedilmiştir. Katılımcıların sorulara verdikleri cevaplarda kısıtlama yapılmamıştır.

Bununla birlikte görüşülen katılımcılara konu ile ilgili olarak kendilerinin önemli gördükleri fikirleri belirtmelerine olanak sağlanmıştır. Teybe kaydedilmiş görüşmeler, araştırmacı tarafından deşifre edilerek düz yazı haline getirilmiştir.

Kurum elemanlarının işlerinin yoğun ve hizmet verdikleri çocuk grubunun normalden daha fazla ilgiye ve soruna sahip olması nedeniyle görüşmelerin (telefonla, başka insanları kabulle vb.) kesilmesi ve görüşme sırasında kurumda ortaya çıkan sorunların anında giderilmesinin gerekliliği, araştırma sırasında karşılaşılan başlıca sorunlardır. Görüşme yapılan insanların hizmet verdikleri kurumlar düşünüldüğünde bu sorunlar araştırmacı tarafından doğal karşılanmıştır. Bu sorunlar araştırma verilerinin toplanmasında engel teşkil etmemiştir.

Türkiye’de sokak çocuklarına uygulanan eğitim programlarının hedef boyutuna ilişkin kurum elemanlarına sorulan sorular, elemanlar tarafından genelde anlaşılır bulunmuştur. Anlaşılmayan birkaç alt soru ise araştırmacı tarafından açıklanarak anlaşılması sağlanmıştır. Araştırma sırasında eğitim kökenli kurum elemanlarının tüm soruları anlamasına karşılık diğer alanlardaki elemanların soruları anlamakta güçlük çektiği görülmüştür.

Araştırmanın, sokak çocuklarına barınma, eğitim ve rehabilitasyon hizmeti verilen kurumlarda görev yapan elemanlarla özellikle de öğretmenlerle yüz yüze bir araştırma olması, elemanların ilgisini çekmiş ve gerekli yardım tüm elemanlarca gösterilmiştir. Araştırma konusunda ve araştırmacıya karşı tüm elemanların tutumu ilgili ve samimi olmuştur.

Araştırmada ikinci bir veri toplama aracı olarak da dokümanlar kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Şimşek ve Yıldırım, 1999, s.140). Program yönergeleri, ders ve ünite planları, eğitimle ilgili resmi belgeler, misyon tanımı, stratejik planlar, resmi belgeler, kurum içi yazılı kural ve yönergeler, iş tanımları, periyodik yazılı kaynaklar doküman analizine konu olabilirler (Şimşek ve Yıldırım, 1999, s.141) ve bu araştırmada sözü edilen dokümanlardan yararlanılmıştır.

Araştırma konusu ile ilgili toplanan dokümanlardaki bilgiler içeriksel açıdan problemdeki hedef alanına uygun olarak (aslına sadık kalmak koşulu ile) kodlama işlemine tabii tutulmuştur.

2.4. Verilerin Analizi

Bu araştırmada veriler içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Bunun için sözlü ve yazılı materyaller metodolojik olarak analiz edilmiştir. Bu çerçevede, mesajlar ve onların içindeki bilgiler sistematik olarak kodlanmıştır. Burada temel amaç toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Bunun için; temel olarak birbirine benzeyen veriler belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilmiş ve bunlar okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize edilerek yorumlanmıştır. Bu temel amaç çerçevesinde, içerik analizinin yapılışında takip edilen bir takım aşamalar bu araştırmada da aynen takip edilmiş ve aşağıdaki şekilde gerçekleştirilmiştir.

2.4.1. Verilerin kodlanması

Bu bölümde araştırmacı tarafından; Türkiye'de sokak çocuklarına barınma, eğitim ve rehabilitasyon hizmeti verilen kurumlarda uygulanan eğitim programlarının hedeflerine ilişkin kurum elemanlarından elde edilen görüşme verileri ve Türkiye ve Almanya'daki kurumlar ile ilgili dokümanlar incelenerek, anlamlı bölümlere ayrılmış ve her bölümün kavramsal olarak ne ifade ettiği bulunmaya çalışılmıştır. Bu bölümler bazen bir kelime (Örnek: Dramatizasyon), bazen bir cümle (Örnek: Çocukları sokağa iten nedenlerin araştırılması ve incelenmesi) ya da paragraf şeklindedir. Kendi içinde anlamlı bir bütün oluşturan bu bölümler araştırmacı tarafından isimlendirilip kodlanmıştır. Tüm veriler bu şekilde kodlandıktan sonra bir kod listesi oluşturulmuş ve bu liste verilerin incelenmesinde ve organize edilmesinde anahtar liste görevini görmüştür.

2.4.2. Temaların bulunması

İlk aşamada ortaya çıkan kodlardan yola çıkarak araştırmacı tarafından, verileri genel düzeyde açıklayabilen, kodları belirli kategoriler altında toplayabilen temalar bulunmuştur. Temaların bulunması için önce kodlar bir araya getirilmiş ve incelenmiştir. Kodlar arasındaki ortak yönler bulunmaya çalışılmıştır. Bu bölümde tematik kodlama işlemi gerçekleştirilmiştir. Böylece, daha önceden belirlenmiş temalara ulaşılmıştır.

2.4.3. Verilerin kodlara ve temalara göre organize edilmesi ve tanımlanması

İlk aşamadaki ayrıntılı kodlama ve ikinci aşamadaki tematik kodlama sonucunda elde edilen veriler düzenlenmiş, belirli kavramlara ve olgulara göre veriler tanımlanmış ve yorumlanmıştır. Bu aşamada eğitim programlarının hedef boyutu çerçevesinde sokak çocuklarına barınma, eğitim ve rehabilitasyon hizmeti veren kurumlardaki kurum elemanlarının görüşleri ve ilgili dokümanlardaki bilgiler okuyucunun anlayabileceği bir dilde tanımlanmış, açıklanmış ve sunulmuştur. Bu aşamada araştırmacı tarafından sokak çocuklarına barınma, eğitim ve rehabilitasyon hizmeti veren kurum elemanlarının görüşleri ilk elden okuyucuya sunulmuştur.

Görüşme notlarının hangi kişiye ait olduğunu belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından dipnot kullanılmıştır. Görüşme notları tırnak içinde verilmiş ve daha sonra parantez içinde görüşmenin hangi kişi, hangi konu, kaçınıcı sayfada ve kaçınıcı satırlar arasında olduğu belirtilmiştir. Aşağıdaki örnek açıklamada görülen kodlama sistemi literatürdeki kodlama sistemlerinden hareketle, araştırmacı tarafından geliştirilerek kullanılmıştır.

ÖRNEK: “.....” (G:Y1/P1;2(1-2))

G : Görüşme
Y1 : Görüşme yapılan kişi
P1 : Görüşme konusu
2 : Görüşme notlarının yer aldığı sayfa numarası
(1-2) : Görüşme notlarının yer aldığı satır numarası

2.4.4. Bulguların yorumlanması

Ayrıntılı bir biçimde tanımlanan ve sunulan bulguların araştırmacı tarafından yorumlanması ve bazı sonuçların açıklanması bu son aşamada yapılmıştır. Burada toplanan verilere anlamlar yüklenmiş, bulgular arasındaki ilişkiler açıklanmış, neden-

sonuç ilişkileri betimlenmiş, bulgulardan bir takım sonuçlar çıkarılmış ve elde edilen sonuçların önemine ilişkin açıklamalar yapılmıştır.

2.5. Araştırmada Geçerlik

Bu araştırmada araştırmacı, iç geçerliği sağlayabilmek için aşağıda maddeler halinde belirtilen etkinlikleri gerçekleştirmeye çalışmıştır.

- 1- Araştırma bulguları, verilerin elde edildiği ortam dikkate alındığında anlamlı bulunmuş ve bu ortama bağlı olarak tanımlanmıştır.
- 2- Bulguların, kendi içinde tutarlı ve anlamlı olup olmadığı sürekli olarak kontrol edilmiştir. Ortaya çıkan kavramların anlamlı bir bütün oluşturması sağlanmıştır.
- 3- Araştırmada elde edilen bulgular, bir yandan teybe kaydedilirken diğer yandan kısa notlar yoluyla denetlenmiş, ayrıca dokümanların ilgili yerleri de dikkate alınmış böylece farklı veri kaynakları, farklı veri toplama yöntemleri ve farklı analiz stratejilerinin kullanılması ile teyit edilmiştir. Farklı kaynaklara, yöntemlere ve stratejilere göre elde edilen bulguların anlamlı bir bütün oluşturup oluşturmadığı değerlendirilmiştir.
- 4- Elde edilen bulguların, daha önce oluşturulan kavramsal çerçeve ve kuramla uyumlu olup olmadığı gözlenmiş, bu çerçevenin veri toplamada rehber olduğu görülmüştür.
- 5- Bulguları teyit etmek için, kayıt kasetlerinin rastgele seçilmesi ve görüşme notları ile karşılaştırılması, bir strateji olarak belirlenmiştir. Bu stratejiler uygun ve aralıklı bir biçimde kullanılmıştır.
- 6- Açık olmayan olgular ya da olaylar belirlenmiş, bunlar kişisel yorum olarak değerlendirilmiştir.
- 7- Görüşmeler bulguları açıklamada olduğu gibi ara cümlelerle bağlanarak ve dokümanlarla desteklenerek alternatif yaklaşımlar kullanılmıştır.
- 8- Araştırmanın bulgularından yola çıkarak yapılan tahminler ve genellemeler elde edilen verilerle tutarlı bulunmuştur.

Miles ve Huberman (1994, Aktaran: Şimşek ve Yıldırım, 1999)'ın dış geçerlik ile ilgili soruları cevaplanarak dış geçerlik test edilmiştir.

- 1- Araştırma örnekleme, ortamı ve süreçleri literatürde başka örneklerle karşılaştırılarak ayrıntılı olarak tanımlanmıştır.
- 2- Araştırma raporunun genelleme konusunda olası engelleri tartışması ile ilgili olarak; örneklemin, ortamın ve kavramsal çerçevenin seçimi ve bu unsurların genelleme açısından ortaya çıkardığı sınırlayıcı etkenlerin tartışılmasına özen gösterilmiştir.
- 3- Örneklem genellemeye izin verecek ölçüde çeşitlendirilmiştir.
- 4- Araştırmada, potansiyel genellemelere olanak verecek şekilde kapsamlı tanımlamalara yer verilmiştir.
- 5- Okuyucunun araştırma sonuçlarını kendi deneyimleriyle ilişkilendirebilmesi için, literatürdeki örneklere göre düzenleme yapılmıştır.
- 6- Araştırma sonuçları, araştırma sorusu ile ilgili kuramlarla tutarlıdır.
- 7- Araştırma, bulguların başka araştırmalarda test edilebilmesi için gerekli açıklamaları sağlar niteliktedir.
- 8- Araştırma bulgularının benzer ortamlarda kolaylıkla test edilebilir olmasına önem verilmiştir.

2.6. Araştırmada Güvenirlik

Miles ve Huberman (1994, Aktaran: Şimşek ve Yıldırım, 1999)'ın dış güvenirlilik konusunda öne sürdüğü stratejiler bu araştırmada aşağıdaki gibi kullanılmıştır.

- 1- Araştırmacı, araştırmanın yöntemlerini ve aşamalarını açık ve ayrıntılı bir biçimde tanımlamıştır.
- 2- Veri toplama, işleme, analiz etme, yorumlama ve sonuçlara ulaşma konularında neler yapıldığının açık bir biçimde anlaşılabilir olması sağlanmıştır.
- 3- Sonuçlar, ortaya konan verilerle açık bir biçimde ilişkilendirilmiştir.
- 4- Araştırmacının izlediği yöntemler ve süreçler konusunda, kayıtların (örneklem seçimi, görüşme ve doküman notları gibi) kapsamı açık ve ayrıntılı bir biçimde tanımlanmıştır.
- 5- Araştırmacı, bireysel varsayımlarını, önyargılarını ve yönelimlerini sürekli olarak dikkate almış, bu varsayımların ve önyargıların araştırmaya yansımaması konusunda açık bir biçimde çaba göstermiştir.
- 6- Araştırmada farklı görüşler ve alternatif açıklamalar tüm ayrıntılarıyla dikkate alınmıştır.
- 7- Araştırmanın ham verileri başkaları tarafından incelenebilecek biçimde saklanmıştır.

Le Compte ve Goetz (1982, Aktaran: Şimşek ve Yıldırım, 1999) iç güvenirlilik konusunda da bazı stratejiler önermektedirler. Bunlardan biri, toplanan verilerin öncelikle betimsel bir yaklaşımla doğrudan sunulmasına ilişkindir. Yani araştırmacı; görüşme, gözlem ve dokümanlar yoluyla elde ettiği verileri herhangi bir yorum katmadan okuyucuya sunmalı ve yorumunu daha sonraya bırakmalıdır. Doğrudan alıntılarla zenginleştirilebilecek bu tür betimlemeler, araştırmacının daha sonra yapacağı yorumlara ve açıklamalara temel teşkil edecektir. Okuyucu, araştırmacının verilerini yorum katılmamış haliyle okuma fırsatı elde ederse, daha sonra araştırmacının ulaştığı sonuçları bu verilere göre değerlendirme fırsatı da elde edebilir (Şimşek ve Yıldırım, 1999, s.83). Sözü edilen strateji, bu araştırmada da kullanılmıştır.

Diğer bir strateji, özellikle gözlem yoluyla elde edilen bulguların, görüşmeler yoluyla teyit edilmesine ilişkindir. Bu şekilde elde edilen bulguların doğruluğu test edilebilir ve bu bulgulara ilişkin ek veriler, ulaşılan sonuçların inandırıcılığını arttırabilir (Şimşek ve Yıldırım, 1999, s.83). Bu araştırmada ise ilgili strateji; doküman incelemesi yoluyla elde edilen verilerin görüşmelerle teyit edilmesi şeklinde kullanılmıştır.

Yine Miles ve Huberman (1994, Aktaran: Şimşek ve Yıldırım, 1999)'ın daha önce sözü edilen stratejilere ilişkin geliştirdikleri bir soru listesi vardır. Bu sorulara cevap olabilecek gerekli önlemler aşağıdaki maddelerde belirtilmiştir.

- 1- Araştırma soruları açık bir biçimde ifade edilmiştir. Araştırmanın çeşitli aşamaları araştırma soruları ile tutarlıdır.
- 2- Araştırmacının araştırma sürecindeki kendi konumu açık bir biçimde tanımlanmıştır.
- 3- Araştırmanın sonuçları, verilerle uyum içindedir.
- 4- Araştırmacının temel perspektifi ve araştırmaya yaklaşımı açık bir biçimde tanımlanmıştır.
- 5- Veriler araştırma sorularının gerektirdiği biçimde ayrıntılı ve amaca uygun bir biçimde toplanmıştır.

- 6- Verilerin analizinde; önyargılar, yanlış anlaşımalar, gerçek dışı veriler gözden geçirilmiş ve buna göre geçerli olmayan veriler ayıklanmıştır.

Bu nedenle, araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme sorularının araştırma kapsamında yer alan tüm kişilere sorulması ve bunlar arasındaki tutarlılık veya farklılıklar araştırmanın güvenilirliği ile ilgilidir. Araştırmanın doğasından dolayı veri toplamada kendi sınırlılığını yaratmıştır.

3. BULGULAR

Türkiye ve Almanya’da sokak çocuklarına uygulanan eğitim programlarındaki hedeflerin işaret ettiği davranış değişikliklerini saptamak amacıyla yapılan incelemelerde; Türkiye’de güç koşullarda yaşayan çocuklara barınma, eğitim ve rehabilitasyon hizmeti verilen kurumlara; günün 24 saatini sokakta geçiren, gündüzleri sokakta çalışan ve geceleri evde kalan, bir yetişkin korumasında olmayan, her türlü tehlike ve sokak riski ile karşı karşıya olan çocuklar kabul edilmektedir.

Türkiye’de güç koşullarda yaşayan çocuklara barınma, eğitim ve rehabilitasyon hizmeti veren kurumların dokümanları incelendiğinde, hizmet verilecek grubun yaş aralığının (7-18 yaş) ve bu aralıktaki gelişim dönemi özelliklerinin belirlendiği görülebilir.

Türkiye’de güç koşullarda yaşayan çocuklara bakım, barınma, eğitim ve rehabilitasyon hizmeti veren kurumların hedefleri incelendiğinde; bu çocukların topluma kazandırılması, bağımsız yaşama hazırlık, aileye geri döndürme, okul eğitimine destek, psikolojik sağlığa kavuşturma, uyuşturucu madde kullanımının tedavisi, mesleki eğitime yönlendirme, istismarın önlenmesi alt başlıklardan oluşan bir sınıflamaya gidilebilmektedir.

Türkiye’deki kurumlarda verilen hizmetlerin genel hedefi; sokak yaşamı ve koşullarının çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilmesi, onların her türlü gelişimlerinin desteklenmesi ve yeniden sosyalleşmelerinin sağlanmasıdır.

Türkiye’deki kurumlarda görev yapan yönetici, öğretmen ve diğer uzman personelle yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bulgularda çalıştıkları kurumların genel hedeflerinin ne olduğu ile ilgili görüşleri; sokak çocuklarına alternatif bir yaşam sunmak, onların eğitimle ilgili sorunlarını kontrol altında tutmaya çalışmak (“*bizim burada aslında yapmaya çalıştığımız kısaca bu çocuklara ve yaşadıkları hayata bir alternatif sunabilmek (G:Y5/P1;2(20-21))*”, “*sokakta çocuklar her zaman olacaktır önemli olan onları kontrol altında tutabilmek (G:Y5/P1;3(25-26))*”, “*bizim amacımız bu sorunu Türkiye’de nispeten azaltmak ve kontrol edilebilir düzeyde tutmaya çalışmak (G:Y5/P1;3(27-28))*”, “*çocuklara farklı bir yaşadıkları hayata alternatif yaşam tarzı sunmak gerekiyor (G:Y5/P1;6(24-25))*”, “*sağlıklı bir şekilde çocuğun yaşantısının devam ettirilebilmesi için (G:Y6/P1;1(15))*”, ilköğretim diploması kazandırmaya yönelik etkinlikler düzenlemek (“*Halk eğitim yetişkinler eğitiminin bir uzantısı buradaki uygulama (G:Y2/P1;1(1))*”, “*14 yaş ve üstü eğitim ve öğrenim görmemiş çocukların bu yolla kısa yoldan okur-yazar yapılması ve ilkokul beşinci sınıf denklik diploması alması hedefleniyor burada (G:Y2/P1;1(1-3))*”, “*I. Kademe eğitimde düzgün bir okuma-yazma (G:Y2/P1;1(9))*”, “*dört işlem (G:Y2/P1;1(10))*”, “*genel kültür eğitimi yapabilme temel bilgileri verebilmek amacım budur (G:Y2/P1;1(10-11))*”, “*eğitim disiplini demektir bu çocukları disipline etmek mecburiyetindeyiz (G:Y1/P1;2(29-30))*”, “*sokakta diyebiliriz ki okuma-yazma bilmeyen çocuk bırakmamaktı hedefimiz ve o hedefe büyük ölçüde ulaştık*

şu anda (G:Y2/P1;1(37-38))”, “değer ölçüleri kazandırmaktır (G:Y1/P1;1(19))”, ilköğretim programını uygulamak (“Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı, ilköğretim programını uygulayan bir okuldur (G:Y8/P1;1(1-2)).”), yetişkinler eğitimi programını uygulamak (“Çocuk ve Gençlik Merkezi’nde program olarak Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü’nün yetişkinler için eğitim programı uygulanmaktadır (G:Y3/P1;1(6-7)), (G:Y4/P1;1(6-7))”) gibi alt başlıklarda toplanabilir. Kısaca ifade etmek gerekirse, kurumların genel hedefi sokak çocuklarının eğitim ile ilgili sorunlarını çözmelerine yardımcı olacak etkinlikler düzenleyerek onların diploma sahibi ya da bir mesleğe yönelmiş bireyler olmaları ve böylece de sokaktan başka yaşam alanlarını seçmeleridir.

Almanya’da güç koşullarda yaşayan çocuklara barınma, eğitim ve rehabilitasyon hizmeti veren kurumların dokümanları incelendiğinde ise, hizmet verilecek grubun yaş aralığının belirtilerek bu yaş aralığında bulunan çocuk ve/veya gencin gelişim özelliklerinin dikkate alındığı görülmüştür. Çünkü güç koşullarda yaşayan çocuklara verilecek hizmetlerin yerindeliliğini etkileyen en önemli faktörlerden biri, bu çocukların içinde buldukları yaş grubuna ait gelişim dönemleri özelliklerinin bilinmesi ve hizmet verecek kişiler tarafından bu özelliklerin göz önünde bulundurularak eğitimin yapılmasıdır. Dolayısıyla Almanya’daki kurumlar bu yaş gruplarını; çocuklar, gençler, genç yetişkinler, sadece kızlar, sadece erkekler, sadece anneler, sadece babalar gibi çeşitli kategorilere ayırmıştır.

Almanya’da hizmet verilen kurumlara, problemlili yaşam koşulları içerisinde bulunan genç insanlar kabul edilmektedir. Başka bir ifade ile yaşam alanındaki problem durumlarının farklılıklarına uygun olarak, hizmet verilen kurumlar da farklılaşmaktadır. Buradan hareketle, kurumların özel alanlarda hizmet vermeye doğru geçiş gösterdiği söylenebilir.

Almanya’da güç koşullarda yaşayan çocuklara barınma, eğitim ve rehabilitasyon hizmeti veren kurumların, bu kurumlara kabul edilecek kişilerin yaşam koşulları içerisinde karşılaştıkları problemlere paralel olarak kendi hedeflerini belirledikleri görülmektedir. Başka bir ifade ile genel olarak bireysel, eğitimsel ve mesleki alanlarda bireyin gelişimini sağlamak için hedeflerin oluşturulduğu görülürken; özele inildiğinde ise aileye geri döndürme, bağımsız yaşama hazırlık, psikolojik sağlığa kavuşturma, istismarın önlenmesi, ailenin ve/veya gencin topluma kazandırılması, aileye yardım, uyuşturucu madde kullanımının tedavisi, okul eğitimine destek, mesleki eğitime yönlendirme, bilimsel araştırmanın gerekliliği gibi alt başlıklarda toplanabilecek hedef sınıflamasının yapıldığı saptanmıştır. Dolayısıyla bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanların her birinde, özellikle de sokak çocuklarının durumları göz önüne alındığında duyuşsal alana özgü hedef ifadelerinin belirlendiği söylenebilir.

Almanya’da güç koşullarda yaşayan çocuklara bu kurumlarda verilen barınma, eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin genel hedefi; gençleri ve genç yetişkinleri yaşam boyu sorumluluk bilinci içinde, dışarıdan bir yardıma ihtiyaç duymaksızın yaşar duruma getirmektir. Aynı zamanda Almanya’da güç koşullarda yaşayan çocuklara bakım, barınma, eğitim ve rehabilitasyon hizmeti veren kurumların uzak hedeflerini işaret eden ve destekleyen hukuki dayanakların da bulunduğu görülmektedir. Örneğin; Aile, Yaşlı, Kadın ve Gençlerden Sorumlu Alman Devlet Bakanlığı Çocuk ve Gençlere Yardım Kanununun (tarihsiz) 27., 30., 34., 35., 35.a, 36., 39., 40., 41., 45., 47. maddelerinde olduğu gibi. Türkiye’de ise bu konudaki pek çok alanda net ifadeler bulunmamaktadır.

Üstelik bu çocuklar ile ilgili mevcut yasalar da farklı konu başlıkları içine dağılmış durumdadır.

Türkiye ve Almanya’da sokak çocuklarına uygulanan eğitim programlarının hedefleri ile ilgili daha önce yapılan sınıflandırmalar aşağıda ayrıntılı bir biçimde ele alınmaktadır.

Tablo 1.

Ailelerin ve/veya Çocukların Topluma Kazandırılmasına Yönelik Hedefler

TÜRKİYE	ALMANYA
<ul style="list-style-type: none"> * büyük ölçüde maddi destekten yoksun sokak çocuklarının topluma kazandırılması konusunda yardımcı olunması * önlemlerin önemini açıklamak * koruma ve önleme çalışmaları 	<ul style="list-style-type: none"> * başkalarıyla ilişki kurmanın, sosyal yetilerin, çatışmayı çözme davranışının, bilinçli olma ve bilinçli duygulara sahip olmanın, başarıya yönlendirici yeteneklerin güçlendirilmesi * kendi istek ve ihtiyaçlarının ölçülü bir biçimde algılanması * kendi yaşantısı içerisinde duygu bölümlerinin algılanması * farklı grupların birbirleri ile bütünleştirilmesi * genç insanın ve/veya ailenin yaşam dünyası ile ilişki kurularak onların sosyal bütünleşmelerinin sağlanması * dıştan gelen motivasyonun içten gelen motivasyona dönüşmesinin sağlanması

Türkiye ve Almanya’da sokak çocuklarına uygulanan eğitim programlarında yer alan ailelerin ve/veya çocukların topluma kazandırılması konusundaki hedefler ile ilgili yukarıdaki tablo incelendiğinde; her iki ülkenin de sokakta yaşayan çocukların ve onların ailelerinin gerekli önlemler alınarak topluma yeniden kazandırılmaları amacıyla çeşitli etkinliklerin yapılmasına önem verdikleri hedef ifadelerinden anlaşılmaktadır. Türkiye’deki kurumlarda görev yapan yönetici, öğretmen ve diğer uzman personel bu konudaki görüşlerini “topluma karşı bir güvensizlik var bu çocuklarda (G:Y5/P1;7(6))”, “bu çocukların büyük bir çoğunluğu ve aileleri büyük ölçüde sorunları olan bireylerdir (G:Y9/P1;2(5-6))”, “karşılaşılan en büyük sorun, çocukların güven duygusundan yoksun olmalarıdır. Bu çocuklarla ilk karşılaşılan andan başlayarak halen şu anda bile bu duygu kırılmaya çalışılmaktadır. Zira ders işleme sırasında ortaya çıkan problemlerin hemen hemen yarısı bu duygu yoksunluğuna dayanmaktadır (G:Y10/P1;4(37-40)), (G:Y11/P1;4(37-40)), (G:Y12/P1;4(37-40)), (G:Y13/P1;4(37-40)), (G:Y14/P1;4(37-40))” şeklinde belirtmektedirler. Görüşlerde de belirtildiği gibi yakın çevre olan aileden uzak çevre kabul edilen topluma kadar uzanan geniş yelpazedeki bireylere karşı duyulan güven eksikliği, sokak çocuklarının toplumla yeniden bütünleşmelerini engelleyen temel sorunlardan biridir. Bu çocuklara kazandırılacak hedeflerin başında, ailelerin ve/veya çocukların toplumla bütünleşebilmeleri gelmelidir, çünkü insan toplumsal bir varlıktır ve tek başına yaşayamaz. Bireyin topluma katkı getirme ve ondan yararlanmada kendini toplumun önemli bir parçası olarak görmesi gerekmektedir. Bu da ancak etkili bir eğitimle oluşturulabilecek topluma uyumlu yaşamla mümkündür.

Tablo 2.*Bağımsız Yaşama Hazırlık İle İlgili Hedefler*

TÜRKİYE	ALMANYA
<ul style="list-style-type: none"> * çocukların adım adım kendi ayakları üzerinde durarak ailelerine dönmelerine yardımcı olmaya çalışılması * çocukların sokakta kalmalarının engellenmesi * gereksinimi olan çocuklara korumalı işyeri kurulması, bu işyerlerinin kurulmasına çalışılması, işyerlerinde ve evlerinde çocukların ürettikleri malların pazarlanması için fırsatlar yaratılması 	<ul style="list-style-type: none"> * yaşça daha büyük olan çocukların bağımsız yaşamaya teşvik edilmesi * kendi davranışları ile ilgili sorumluluk üstlenme bilincinin kazanılması * başkalarıyla ilişki kurmanın, sosyal yetilerin, çatışmayı çözme davranışının, bilinçli olma ve bilinçli duygulara sahip olmanın, başarıya yönlendirici yeteneklerin güçlendirilmesi * kendi istek ve ihtiyaçlarının ölçülü bir biçimde algılanması * kişisel gelişmenin kararlılık kazanması * kendini kararlı biçimde değerlendirme ve kendine özgü bir görünüm oluşturma * bireyin kendi kendine yardım etmesinin sağlanması

Türkiye ve Almanya’da sokak çocuklarına uygulanan eğitim programlarında yer alan bağımsız yaşama hazırlık konusundaki hedefler ile ilgili Tablo 3 incelendiğinde; soruna Türkiye’nin daha genel ifadelerle yaklaştığı, Almanya’nın ise çocukların kendi davranışları ile ilgili sorumluluk alma bilincini kazanmasından bireysel gelişimin dengeli ve kararlı hale gelmesine kadar özele inerek baktığı sonucuna varılabilir. Her iki ülkede de ortak olan nokta “çocukların kendi ayakları üzerinde durmalarına yardımcı olacak etkinliklerin yapılması” ifadesi ile belirtilebilir. Türkiye’deki kurumlarda görev yapan yönetici, öğretmen ve diğer uzman personelle yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bulgular (“*kendi kendilerine yetecek düzeye gelmeleri gerekiyor (G:Y5/P1;6(41))*”) bu noktayı desteklemektedir. Yine görüşme yapılan kişilere göre çocukların kurumda kaldıkları süre içinde hedefe ulaşmalarına yönelik iki farklı etkinlik yürütülmelidir. Bunlardan birincisi (*her çocuğa belli bir miktar para verilmelidir. Aksi takdirde çocuk izin zamanlarında sokağa çıktığında bile işportacılık sayesinde daha fazla kazanmakta ve kötü yolda bu parayı harcamaktadır (G:Y3/P1;1(39-41)), (G:Y4/P1;1(39-41))*) şeklinde belirtildiği gibi her çocuğa belli bir miktar para verilmesidir. İkincisi ise (“*Derste gerekli olan materyaller için gerekli olan paraların bir kısmı, derste yapılan malzemelerin satılmasıyla yani döner sermaye usulü elde edilmektedir (G:Y3/P1;2(15-17))*”) görüşünde de ifade edildiği gibi derste yaptıkları birtakım malzemelerin (mum, heykel, resim, ahşap boyama vb.) satılması yoluyla elde edilecek gelirin bir kısmının çocuklara emekleri karşılığında ödenmesidir. Böylece çocuklar; kendi ayakları üzerinde durmayı, bunu yaparken de para kazanmanın zorluğunu, kazanılan paranın kendi istek ve ihtiyaçları ölçüsünde planlı bir biçimde tüketilmesi gerektiğini öğreneceklerdir.

Tablo 3.
Okul Eğitimine Destek İle İlgili Hedefler

TÜRKİYE	ALMANYA
* bu çocuklardan okula gidenlerin okullarında desteklenmeleri, geliştirilmeleri, okumaya özendirilmeleri ve tekrar okula gitmelerinin sağlanması	* genç insanların bireysel, eğitimsel ve mesleki açılardan gelişimlerinin sağlanması
* çocukların boş zamanlarında çeşitli aktivitelerin uygulanması	* okul eğitimine özendirilmesi
* kamu ve yerel yönetimlerin de katkıları sağlanarak güç koşullardaki çocukların yatılı olarak barınabilecekleri, tüm temel ihtiyaçlarının karşılanarak, eğitilip topluma kazandırılacakları	* çocuğun düzeyine uygun eğitimin garanti altına alınabilmesi ve çocuğun aile içerisinde bulunabilme olanaklarının sağlanmasının sürekli kılınması
* bir eğitim ve rehabilitasyon merkezinin yapılması	* farklı durumlara uygulanabilir yeni davranış biçimlerinin denenmesi
* kültürel ve mesleki eğitimleri için varolan olanakların artırılması ve çağdaş düzeye getirilmesinin sağlanması	* sağlamlaşmış davranışların değiştirilmesi ve yeni davranışların geliştirilmesi
	* eğitim işlevlerinde aileye yardım edilmesi

Türkiye ve Almanya’da sokak çocuklarına uygulanan eğitim programlarında yer alan okul eğitimine destek verilmesi konusundaki hedefler ile ilgili Tablo 3. incelendiğinde; her iki ülkede de sokağa inen çocuğun aile ortamına geri dönmesi ya da kendi ayakları üzerinde durabilmesi için gerekli ön koşul olarak, eğitimine devam etmesi gösterilmektedir. Çocukların bireysel, eğitimsel ve mesleki açılardan gelişimlerinin sağlanması, iki ülkenin okul eğitimine destek verilmesine ilişkin ortak hedefidir. Almanya’nın, sağlamlaşmış davranış türlerinin değiştirilmesi ve farklı durumlara transfer edilebilecek yeni davranış türlerinin geliştirilmesi için çocuklara ihtiyaçlarına uygun eğitim durumlarını garanti altına alabilmeyi sağlayacak kadar kararlılıkla konuya yaklaşması ise Türkiye ile arasındaki en belirgin farktır. Bu farklılığın nedeni; Türkiye’de şimdilik sokak çocuklarına eğitim hizmetinin verildiği tek merkezin bulunması, yani kurumsallaşmanın nitelik ve nicelik olarak eksikliğidir. İhtiyaca cevap verebilecek yeni eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin yapılması gerekliliği ile ilgili hedef ifadesinin bulunması da bu eksikliğin sonucudur. Özellikle Türkiye’de sokak çocukları ile ilgili yapılan araştırmaların çoğunda, hem bu çocukların hem de onların ailelerinin eğitim düzeylerinin çok düşük olduğu saptanmıştır (Gövercin, 2000; Atauz, 1997; Atauz, 1990; İlik, Türkmen ve Geter, 1994). Türkiye’deki kurumlarda görev yapan yönetici, öğretmen ve diğer uzman personelle yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bulgular da (“*ben okula gideyim veya ben çocuğumu okula göndereyim gibi bir motivasyon yok (G:Y5/P1;1(30-31))*”, “*bu çocukların ve ailelerinin hiç motivasyonları yok yani çocuklarını okutmak konusunda çocukların da eğitim görmek konusunda motivasyonları yok (G:Y5/P1;4(37-38))*” şeklinde olup, bu sonucu desteklemektedir. Bu nedenle çocukların sokağa inmelerinde ya da sokaktan kurtulmalarında eğitim hayati bir rol oynamaktadır. Bu yüzden özellikle sokakta onların eğitimlerine kaldıkları yerden devam etmelerini sağlayacak, daha sonra da kesintiye uğratmadan sürdürülmesine kılavuzluk edecek nitelikte, yaparak-yaşayarak öğrenmeyi merkeze alan ortamlar hazırlanmalıdır.

Tablo 4.*Psikolojik Sağlığa Kavuşturma İle İlgili Hedefler*

TÜRKİYE	ALMANYA
* güç koşullardaki çocuklara psikolojik ve sosyal danışmanlık yapılması * koruma ve önleme çalışmaları	* psikolojik hareketliliğin artırılması * psikolojik sağlığa kavuşmanın desteklenmesi * yaşanmış travmanın aşılması * eğitim çalışmaları içerisinde, günlük problemlerin aşılmasında, çatışmaların ve krizlerin çözümlenmesinde, resmi daireler ve enstitülerle ilişki kurmada ailenin desteklenmesi * kriz durumlarında özel pedagojik ve terapatik desteklerin sunulması

Türkiye ve Almanya’da sokak çocuklarına uygulanan eğitim programlarında yer alan psikolojik sağlığa kavuşturma konusundaki hedefler ile ilgili Tablo 4. incelendiğinde; çocukların psikolojik yönden varolan durumlarının belirlenmesinden, kriz durumlarının aşılması için gerekli özel eğitimsel ve terapi edici desteklerin sunulmasına kadar olan süreçteki işlemlere, Almanya’da daha çok önem verildiği, ifadelerden anlaşılmaktadır. Sokaktan ve sokağın olumsuz etkilerinden arındırılmak istenen çocukların öncelikle psikolojik açıdan sağlıklı ve dengeli hale getirilmeleri gerekmektedir. Ancak bu şekilde bireyler, hem kendileri hem de toplumla daha sağlıklı ilişkiler kurabilirler. Bu gerçekten hareketle Türkiye’de çocukların eğitimlerine ya da yaşamlarına devam etmeleri sağlanmadan önce, psikolojik yönden iyileştirilmelerine öncelik verilmesi gerekmektedir.

Tablo 5.*Uyuşturucu Madde Kullanımına Yönelik Hedefler*

TÜRKİYE	ALMANYA
* ağır hasta ya da uyuşturucu bağımlısı çocukların tedavisi için devlet kurumlarına gönderilmesi * koruma ve önleme çalışmaları	* uyuşturucu tüketicisinin bağımlılıktan kurtulamayacağı fikrinden uzak hareket edilmesi ve insanca, sağlık içinde ve sosyal yardım koşullarına yönelik haklara sahip olması * kriz durumlarında özel pedagojik ve terapatik desteklerin sunulması

Türkiye ve Almanya’da sokak çocuklarına uygulanan eğitim programlarında yer alan uyuşturucu madde kullanımı konusundaki hedefler ile ilgili Tablo 5. incelendiğinde; her iki ülkede de uyuşturucu madde bağımlısı çocukların tedavileri ve tedavi sonrası yaşamları içinde, uyuşturucu maddelerden uzak kalmalarını sağlayıcı etkinliklere yer verildiği, ifadelerden anlaşılmaktadır. Türkiye’de bu etkinlikler devlet kurumlarında gerçekleştirilirken, Almanya’da diğer özel kurum ve kuruluşlarda da yapılmaktadır.

Türkiye’deki kurumlarda görev yapan yönetici, öğretmen ve diğer uzman personelle yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bulgulara göre eğitim verilen merkezlerde bulunan çocukların uyuşturucu/uçucu madde kullanmadıkları söylenebilir (“Okulda uyuşturucu/uçucu madde bağımlısı çocuk veya genç bulunmamaktadır (G:Y8/P1:1(28)).”, “Merkezde uyuşturucu ya da uçucu madde kullanan çocuk ya da genç bulunmamaktadır (G:Y3/P1:1(35-36)), (G:Y4/P1:1(35-36)).”). Uyuşturucu/uçucu madde kullanan çocuk ve gençler daha önce kaldıkları merkezlerde ya da ilgili devlet kurumlarında tedavi görmüşler ve bağımlılıktan kurtulduktan sonra eğitim ve rehabilitasyon hizmeti veren merkezlere yönlendirilmişlerdir. Yine görüşme sonuçlarından çıkarılan önemli bir nokta, her ne kadar çocuklar uyuşturucu/uçucu madde

bağımlılığından tedavi edilmiş olsalar da, halen buldukları kurumlarda onlara bu maddeler ve zararları hakkında genel bilgiler vermekten öteye gidilememektedir (“*Merkezde kalan çocuk ya da gençlere uyuşturucu ya da uçucu maddelerin zararları genel olarak açıklanmakta, uygulamaya konulabilecek şekilde ayrıntıya girilmemektedir* (G:Y3/P1;1(36-37)), (G:Y4/P1;1(36-37)).”). Çocuk ve/veya gençlerin uyuşturucu/uçucu maddeler ile ilgili her türlü bilgiye sahip olmaları, tedavi olanların bağımlılık sonrası yaşamlarında, kullanmayanların ise hiçbir zaman madde arama ya da kullanma davranışını göstermemeleri için, eğitim ve rehabilitasyon aldıkları merkezlerde çeşitli etkinlikler düzenlenmelidir.

Tablo 6.*Mesleki Eğitime Yönlendirme İle İlgili Hedefler*

TÜRKİYE	ALMANYA
<ul style="list-style-type: none"> * bu çocukların daha sonraki yaşantılarında mesleki faydalar sağlayacak kursların düzenlenmesi ve uygulamaya geçirilmesi * kamu ve yerel yönetimlerin de katkıları sağlanarak güç koşullardaki çocukların yatılı olarak barınabilecekleri, tüm temel ihtiyaçlarının karşılanarak, eğitilip topluma kazandırılacakları bir eğitim ve rehabilitasyon merkezinin yapılması *kültürel ve mesleki eğitimleri için varolan olanakların artırılması ve çağdaş düzeye getirilmesinin sağlanması 	<ul style="list-style-type: none"> * genç insanların bireysel, eğitimsel ve mesleki açılarından gelişmelerinin sağlanması * mesleki eğitim sırasında eğitimsel destek, iş uygulamaları ve meslek bulma uygulamaları ile ilgili olanakların sunulması

Türkiye ve Almanya’da sokak çocuklarına uygulanan eğitim programlarında yer alan mesleki eğitime yönlendirme konusundaki hedefler ile ilgili yukarıdaki tablo incelendiğinde; ifadelerden her iki ülkede de çocukların kendi ayakları üzerinde durmalarına destek sağlayacak bir meslek edinebilmeleri için gerekli mesleki eğitimden iş uygulamalarına dek olan olanaklara yer verildiği anlaşılmaktadır. Böylece meslek sahibi olan çocuklar; geleceğe daha güvenli bakabilmekte, dolayısıyla tekrar sokağa dönme olasılığını büyük oranda azaltabilmektedir.

Tablo 7.*İstismarın Önlenmesine Yönelik Hedefler*

TÜRKİYE	ALMANYA
<ul style="list-style-type: none"> * güç koşullardaki çocukların karşılaşılabilecekleri her türlü istismarın önlenmesi * gereksinimi olan çocuklara korumalı işyeri kurulması, bu işyerlerinin kurulmasına çalışılması, işyerlerinde ve evlerinde çocukların ürettikleri malların pazarlanması için fırsatlar yaratılması * çocuk işçiliğinin kademeli olarak azaltılması * koruma ve önleme çalışmaları 	<ul style="list-style-type: none"> * kendine özgü kimliğinin, hatta cinsel kimliğinin kazanılması * kendi bedeninin kabulünün sağlanması

Türkiye ve Almanya’da sokak çocuklarına uygulanan eğitim programlarında yer alan istismarın önlenmesi konusundaki hedefler ile ilgili Tablo 7. incelendiğinde; iki ülkede de her türlü istismarın önüne geçilebilmesi için, gerekli çalışmaların yapılması ve çeşitli fırsatların yaratılmasına ilişkin ifadeler yer verilmektedir. Yine bu ifadelerden Türkiye’de daha çok ekonomik istismar ön plana çıkarken, Almanya’da cinsel istismarın yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye’de özellikle çok çocuklu dolayısıyla da

ekonomik yoksunluk içinde bulunan aileler, çocuklarını, evin gelirine katkı getirmek amacıyla çalıştırmaya başlatmakta, hatta bunun için onları zorlamakta, baskı altında tutmaktadırlar. Sokakta çalışmaya başlayan çocuk bir süre sonra sokakta yaşayan çocuk konumuna çok rahat bir biçimde geçebilmektedir. Bu bağlamda alınacak ekonomik ve hukuki tedbirler, çocukların sokakta çalışmalarına ve yaşamalarına engel olacak; böylece soruna kalıcı çözümler getirme anlamında büyük bir adım da atılmış olacaktır. Türkiye’deki kurumlarda görev yapan yönetici, öğretmen ve diğer uzman personelle yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bulgu (“*bu işin kökünden çözümü yani Türkiye’nin siyasi ekonomik sorunlarıyla uzun vadeli sorunlarıyla daha çok bağlantılı (G:Y5/P1;3(30-31))*”) şeklinde olup bu yargıyı desteklemektedir. Bir başka görüş ise (“*Okulda bulunan çocukların %90’ı parçalanmış aileden gelmektedirler. Bu parçalanmışlık anne-babanın en az birinin ya da her ikisinin birden olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu ailelerin en tipik özellikleri arasında da alkol kullanımı ile her türlü istismar yer almaktadır (G:Y9/P1;2(14-16)).*”) şeklindeki görüşe dayanılarak, istismarın, sokak çocuklarının ailelerinin tipik özelliklerinden biri olduğu söylenebilir.

Sokak çocuklarına uygulanan eğitim programlarının hedefleri ve davranış değişiklikleri ile ilgili uygulamalar karşılaştırıldığında şu yargılara varılabilir. Türkiye’de hukuki dayanaklar boyutunda; güç koşullarda yaşayan çocuklar, bu çocukların durumu, onlar için yapılacak yardımlar ve yardımlarla ilgili yasal süreç, sivil toplum örgütlerinin, gönüllü kişi ve kurumların yasal süreçteki yeri vb. gibi daha pek çok konuda net açıklamalar bulunmamaktadır. Üstelik güç koşullarda yaşayan çocuklar ile ilgili mevcut yasalar da farklı konu başlıkları içine dağılmış durumdadır. Dolayısıyla burada atılması gereken ilk adım, tıpkı Almanya’da olduğu gibi, güç koşullarda yaşayan çocuklar ve bu çocuklara barınma, eğitim ve rehabilitasyon hizmeti sağlayabilecek kamu, yerel ve gönüllü kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum örgütlerinin pozisyonlarına açıklık getirecek ilgili yasaların tek bir başlık altında toplanmasıdır. Böylelikle bu çocukların topluma kazandırılması hedefinin gerçekleşmesi hız kazanacak, bürokratik işlemler önündeki tikanlıklar aşılanacak ve istenmeyen sonuçlar baştan engellenmiş olacaktır.

Türkiye’de güç koşullarda yaşayan çocuklara barınma, eğitim ve rehabilitasyon hizmeti veren kurumların hedef ifadelerinin Almanya’daki kurumların hedef ifadelerine göre çok daha genel olduğu tespit edilmiştir. (Her iki ülkeden veri kaynağı olarak elde edilen dokümanlardaki hedef ifadeleri, program geliştirme alanının kapsamında yer alan hedef belirleme ilkelerine uygun olmadığı gibi; güç koşullarda yaşayan çocuklara barınma, eğitim ve rehabilitasyon hizmeti veren kurumların kuruluş gerekçelerini ortaya koyması nedeniyle bu uygunluğu tartışmak araştırmanın konusu dahilinde değildir.) Ayrıca Türkiye’de hizmet verilecek gruplara kabul edilecek kişilerin içinde buldukları durumların da Almanya’dakilere göre genel ifadelerle saptandığı söylenebilir. Bu sonuçlardan da anlaşıldığı gibi gelişmiş ülkelerden biri olan Almanya ile gelişmekte olan ülkeler sınıfındaki Türkiye’nin böyle hassas bir konuya bakış açısı ve ele alma tarzı arasında farklılıklar olması doğaldır. Fakat buradaki önemli nokta Türkiye’deki eksiklikleri gidermek ve sağlam temeller üzerinde ilerlemek için gelişmiş olan ülkelerin deneyimleri ile birlikte bilimsel yaklaşımlarını bir araç olarak kullanabileceğidir.

4.TARTIŞMA ve SONUÇ

4.1. Sonuçlar

Türkiye’de sokak çocuklarına uygulanan eğitim programları Almanya’da uygulanan programlarla karşılaştırıldığında, benzerlik ve farklılıkları ortaya koymak amacıyla yapılan bu araştırmada aşağıdaki sonuçlara varılmıştır:

Türkiye ve Almanya’da sokak çocuklarına uygulanan eğitim programlarındaki hedeflerin işaret ettiği davranış değişikliklerini saptamak amacıyla yapılan incelemelerde; hizmet verilen gruplara kabul edilecek çocuklar ile ilgili özellikler konusunda Türkiye’de genel ifadeler kullanılırken, Almanya’da bu özelliklerin çeşitli problem alanlarıyla özdeşleştirilerek daha spesifik hale getirildiği görülmektedir, Almanya’da bilişsel, duyuşsal ve devinişsel alanda hedef ifadelerinin belirlendiği, özellikle duyuşsal alana ağırlık verildiği; Türkiye’de ise ana hatlarıyla hedef ifadelerinin yer aldığı ancak yeterince ayrıntıya inilemediği söylenebilir. Almanya’da güç koşullarda yaşayan çocuklara barınma, eğitim ve rehabilitasyon hizmeti veren kurumların uzak hedeflerini işaret eden ve onların bu faaliyetlerini destekleyen hukuki dayanaklar bulunmakta, Türkiye’de bu konudaki pek çok alanda net ifadeler bulunmamaktadır. Üstelik bu çocuklar ile ilgili mevcut yasalar da farklı konu başlıkları içine dağılmış durumdadır.

4.2. Öneriler

- * Güç koşullarda yaşayan çocukların korunması için yürütülecek etkinliklerin uzun vadeli amacı, bu sorunun tamamen ortadan kaldırılması; kısa vadeli amacı ise bu çocukların çalışırken ya da sokakta korunması ve eğitilmesi olmalıdır.
- * Güç koşullarda yaşayan çocuklarla ilgili proje ya da programın, onların yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla etkili bir biçimde ulaşabilmesi için çocuklar, aileler, yerel topluluklar ile ulusal ve uluslararası etkinlikler dikkate alınarak amaçların ve hedef gruplarının belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- * İlk bakışta hepsi evden ya da kurumdan kaçan ve sokakta çalışan/yaşayan çocuklar arasındaki önemli farklılıklar dikkate alınmadan onları bir araya toplamanın, yarardan çok zarar getirdiği ve projeleri önerenler açısından düş kırıklıkları yarattığı artık kabul edilen bir gerçektir. Dolayısıyla güç koşullarda yaşayan çocuklarla ilgili geliştirilen projelerde göz önüne alınması gereken en önemli noktalardan biri hedef grubun net bir biçimde belirlenmesi ve çalışmaların bu kapsamda yürütülmesi gerekmektedir.
- * Önleme, eğitim ve rehabilitasyon çalışmalarında etkili ve verimli projeler/programlar üretebilmek için bilimsel çalışmaların fonksiyonu daha fazla öne çıkarılmalıdır. Aksi takdirde yapılacak etkinlikler deneme-yanılma yöntemiyle sınırlı kalacak dolayısıyla istenilen etkililiğe ve verimliliğe ulaşma da sınırlı olacaktır. Ancak bilimsel yaklaşımla soruna çözüm üretmek sadece akademisyenlerin değil, politika ve hizmet üretkenlerin de dayanak noktası haline getirilmelidir.
- * Çocuklara pratik beceriler kazandıracak bir eğitim, en az temel eğitim kadar önemlidir. Bu bağlamda; Milli Eğitim Bakanlığı ve Çalışma Bakanlığı ile yakın işbirliğine gidilerek, Çıraklık Eğitim Merkezleri ve Mesleki Beceri Kazandırma Kursları ile ilişki kurulmalıdır.

* Geliştirilen programlara çocukların katılımı çocukların ihtiyaçlarına, programın olanaklarına ve hedeflerine göre değişiklik gösterecektir. Çocukları seçip belli gruplar oluşturarak katılımcıların ihtiyaçlarının daha etkin bir şekilde karşılanmasını sağlayacaktır. Yeterli geribildirim mekanizmaları mevcutsa mezunların izlenmesi yeni programların planlanmasında yararlı olacaktır. Elde edilen sonuçların değerlendirilmesi ise bu çocuklar için uzun vadeli çözümler üretebilmenin yollarından biridir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. (2000). *Çocuk hakları sözleşmesinde yer alan kimi haklar açısından sokakta ve hizmet sektöründe çalışan çocuklar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aile, yaşlı, kadın ve gençlerden sorumlu alman devlet bakanlığı çocuk ve gençlere yardım kanunu. (tarihsiz). *Sosyal Kanun Kitabı*, 8. Basım.
- Asian Development Bank. (2000). Report of the president to the board of directors on a grant (funded by the japan fund for poverty reduction) to the Republic of Indonesia for assisting girl street children at risk of sexual abuse, October 2000.
- Altunbaş, H. (2000). *İzmir'de güç koşullardaki çocukları topluma kazandırma çalışmalarına bir katkı*. İzmir: TDI Yayınları.
- Atauz, S. (1990). *Ankara ve Şanlıurfa'da sokak çocukları araştırması*. Ankara: UNICEF
- Atauz, S. (1997). *Diyarbakır sokak çocukları araştırması*. Diyarbakır: Uluslararası Lions MD-118 U Yönetim Çevresi.
- Atauz, S. http://www.superonline.com/nethaber/19980211/articles/toplum_07.html
- Atauz, S. http://www.superonline.com/nethaber/19980803/articles/bolgesel_01.html
- Bilen, M. (1999). *Plandan uygulamaya öğretim (5. Baskı)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Blanc, C. (1992). "Urban Children in Distress: An Introduction to the Issues" *The Urban Child Series*, 2 Florence, Italy.
- Council of Europe street children: co-ordinated research programme in the social field. (1994). Council of Europe Pres, Strasburg.
- Dikmen, A. (1998). *Çocuk haklarına dair sözleşme çerçevesinde İstanbul'da çalışan çocuklar üzerine bir değerlendirme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ennew, J. (1998). *Sokak çocukları ve çalışan çocuklar -planlama için bir rehber (1. Basım)*. (Çeviren: Çiçek Öztekin). Ankara: Pelin Ofset, UNICEF.
- Ersevrim, İ. http://www.superonline.com/nethaber/19981124/articles/bolgesel_07.html
- Fenton, N. (1997). Filipinler: sokak çocukları ve hizmet modelleri. *Sokak çocukları sorunlar-çözümler-öneriler sempozyumu*. (25-26 Haziran), İstanbul.
- FES. (1992). *Korunmaya muhtaç kent çocukları*. Ekonomi Forumu Wirtschaftsforum Friedrich Ebert Vakfı, İstanbul.
- Gövercin, H. (2000). *Aile ve çevre özellikleri açısından Gaziantep sokak çocukları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hohnholz, J. H. (1991). "Education and development in the third world-some observations on the spot by a geographer" **Education Volume 43.A** Biannual Collection of Recent German Contributions to the Field of Educational Research. Edited by the Institute for Scientific Co-operation Tübingen 1991. Printed By Georg Hauser, Metzgingen.

- İlik, B. ve Türkmen, Z. (1994). *Sokakta çalışan çocuklar*. Ankara: Sokaklarında Çalışan Çocuklar Merkezi, ILO-IPEC.
- İlik, B; Türkmen, Z. ve Geter, R. (1994). *Sokaktan ustalığa*. Ankara: ILO-IPEC Çocuk İşçiliğini Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı.
- Karakütük, K. (1986). *Türkiye'nin öğretim haritaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Küçükturan, G. ve Ö. Gözün. (2000). 7-15 yaş grubu sokakta çalışan ve çalışmayan çocukların kararlarını etkileyen moral değerlerin karşılaştırılması. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 10. *Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*, Bolu.
- Küntay, E. (1993). İstanbul'un sokak çocukları: karşılaştıkları riskler ve koruma politikaları, sosyolojideki son gelişmeler ve türkiye'deki etkileri. UNESCO, Ankara.
- Mengi, A. http://www.superonline.com/nethaber/19980825/articles/bolgesel_05.html
- Okebukola, P. (tarihsiz). "Nomadic And Street Children's Preference For Science Concepts: Implications For Cross-Cultural Scienceteaching", Faculty of Education, Lagos State University, PMB 1087, Apapa, Lagos, NIGERIA. <http://www.ouhk.edu.hk/cridal/misc/okebukola.htm>
- Oto, R. http://www.superonline.com/nethaber/19990126/articles/bolgesel_04.html
- Sağır, Sündüs. (1999). *Sokakta çalışan ve çalışmayan çocukların aile bireylerini ve aile ilişkilerini algulama biçimlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Salazar, M. C. (1995). "Kolombiya'da Çocuk İstihdamı Politika ve Programlar" Combating Child Labour, Ankara: ILO.
- Senemoğlu, N. (2001). Çocuk hakları, çalışan çocuklar ve eğitim sorunları. *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı 151, Temmuz-Ağustos, Eylül 2001.
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu. (1983). Ankara.
- Uluğtekin, S. (1997). *Sokak çocukları*. Ankara: SPM Yayınları.
- UNICEF. (1998a). *Çocuk haklarına dair sözleşme uygulama el kitabı*.
- UNICEF. (1998b). http://www.superonline.com/nethaber/19981013/articles/toplum_18.html
- Yılmaz, T. http://www.superonline.com/netnaber/19990123/articles/yasam_07.html
- Yılmaz, S. (1998). *Sokak çocukları*. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2000). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (2. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

1. Introduction

The study aimed to examine the case of street children in Turkey starting with legal aspects and including educational activities and to make proposals for program development in education with the help of documents on educational programs. In order to accomplish this, educational opportunities offered to street children in Germany, a European Union country that has achieved certain standards in this regard by going through significant phases, were compared to those offered in Turkey and suggestions are provided according to the differences between these countries. In line with this general aim, answers were sought to the following question based on the results of comparison: “What are the goals of educational programs implemented for street children in Turkey and Germany?”.

Despite advancing human rights and social rights discourse, millions of children throughout the world have to work and live under harsh conditions. The aim of presenting the existing situation in theory and practice in Turkey for the re-inclusion of the street children to society, comparing them with the studies concerning to the subject done in Germany, providing them opportunities and necessary environment in which they can develop their skills freely by benefiting from the differences have made this study essential.

2. Method

The study was conducted by utilizing a descriptive research method and included public and private organizations and institutions serving the street children in Turkey and Germany. Public and private organizations and institutions were selected via “typical sampling” by using purposeful sampling method. Related documents were collected via interviews held with officials in organizations that serve in the field of education of street children in Turkey in the provinces of Ankara, İstanbul and İzmir. Personnel employed in “Street Children” (strassenkinder) Department in Jugendamt located in Hannover, the capital of Lower Saxony in Germany were interviewed to collect related documents. Officials from organizations in the field of accommodation, education and rehabilitation services that were interviewed in Turkey as the Turkish sample included a total of 16 personnel from five separate organizations.

Interviews and document review methods were used in the study as data collection tools. Data were collected by the researcher after the development of data collection tools. A series of questions in line with the content of semi-structured interview technique were prepared to be used in all interviews. Interviewees were asked the same questions in the same order and they were allowed to answer questions in length. Based on the request of interviewees, a group interview was also held in the organization that serves street children in Turkey.

Research data were analyzed via content analysis technique. In order to accomplish this, oral and written materials were analyzed methodologically. In this context, messages and the information they contain were coded systematically with the main goal of identifying concepts and relationships to explain data. For this, data that were similar in general were collected around specific concepts and themes and interpreted in a manner that would be

easy for the reader to grasp. Several phases followed in the content analysis were repeated in this study in the framework of this main goal.

3. Findings, Comments and Results

When the educational programs implemented for street children in Turkey and Germany were examined in terms of goals to reintegrate families and/or children to society; it was found that both countries emphasized to implement activities on social reintegration of street children and their families by taking the necessary measures.

When the educational programs implemented for street children in Turkey and Germany were examined in terms of the goals related to the preparation for independent living, it was observed that the problem is approached in more general terms in Turkey. Whereas Germany approaches the problem by getting into specifics including creating awareness for one’s own actions, and ensuring balanced and stable personal growth. Both countries have similar approaches that can be expressed as “providing activities to help these children to stand on their own feet”.

When the educational programs implemented for street children in Turkey and Germany were examined regarding goals to support school education, both countries have the same approach to continuing education as the prerequisite for street children to get back to their families and to be able to stand on their own feet. Ensuring personal, educational and vocational development is the common goal in both countries in terms of supporting school education.

When the educational programs implemented for street children in Turkey and Germany were examined regarding goals to restore psychological health, it was seen from statements that processes from identifying children’s existing psychological situations to providing the necessary specific educational and therapeutic support are more prioritized in Germany. In Turkey, based on the belief that individuals can form healthier relationships both with themselves and the society, priority should be given to ameliorate street children’s psychologies before focusing on their education or lives.

When the educational programs implemented for street children in Turkey and Germany were examined in terms of goals related to substance abuse, targets set in both countries include activities that will ensure that children with substance abuse problems stay away from harmful substances and drugs during and after their treatments. While these activities are undertaken through state institutions in Turkey, private organizations and institutions perform these duties in Germany.

When the educational programs implemented for street children in Turkey and Germany were examined in terms of goals to redirect children to vocational education, it was found from the statements that both countries emphasized opportunities for street children to have a profession with the help of vocational training and practicum. Therefore, children with jobs and careers will be able to have a more positive outlook on future and their risk of returning to streets will be reduced to a great extent.

When the educational programs implemented for street children in Turkey and Germany were examined in terms of the goals to prevent abuse, statements from both countries were found to focus on the need to undertake activities to prevent all kinds of abuse and to create opportunities to raise awareness regarding the issue. While economic abuse

stands out in Turkey, sexual abuse is more common in Germany. Children who work in streets can quickly become children who live on the streets. Economic and legal measures in this context will prevent children from working and living on the streets and therefore a big step will have been taken to provide permanent solutions to the problem.

The following are found as a result of the comparison between the practices of goals and behavioral changes of the educational programs implemented on street children are compared. In Turkey, clear explanations do not exist on the legal basis of children who live under hard conditions, their situations, the support that can be provided for these children, the legal process for support and the position of non-governmental organizations, volunteers and organizations in this process. Additionally, existing laws about children who live under difficult conditions are distributed under different headings. Hence, the first step that is necessary to be taken here, just like in Germany, is to collect relevant laws together that can clarify the positions of the children that live under difficult conditions and public, local and voluntary organizations and institutions and non-governmental organizations that provide accommodation, training and rehabilitation for these children. This way, the realization of the goal of reintegrating these children will be accelerated, obstructions in front of bureaucratic procedures will be achieved and unwanted results will be prevented from the very beginning.

It was identified that goal statements from organizations in Turkey that provide accommodation, training and rehabilitation for children that live under difficult conditions are more general compared to those in Germany (goal statements in the documents obtained from both countries as data sources are not suitable for goal setting principles included in the scope of program development and it is beyond the scope of this article to discuss this suitability since the organizations that provide accommodation, training and rehabilitation for children that live under difficult conditions present their rationale for foundation). Also, it can be argued that situations of the individuals who may be included in the groups that will receive such services in Turkey are identified with more general statements compared to those in Germany. As it is clear from the results, it is natural to have differences in the outlook and approach to such as sensitive issue between Germany, a developed country and Turkey, a developing country. The crucial point here is the realization that scientific approaches, as well as experiences of these developed countries, can be used as tools in Turkey to overcome drawbacks and proceed on a strong foundation.